

Istroromani i Istrorumuni. Naravno, izvršeni su ispravci i korekcije, dopune u skladu sa sadašnjim znanjem i stanjem u nauci o prezimenima i nazivima te pojmom Istre (npr., dodan je popis iz Pule).

»Cadastre national de l'Istrie« i, sada, »Prezimana i naselja« svojevrsni su krsni list Istre — s pravom kažu sadašnji priređivači trotomnog izdanja, kapitalnoga po svojoj biti, upravo historijskog po svojoj vrijednosti. Jer, prezimana nisu samo jezični i povijesni spomenici; oni su u slučaju Istre uglavnom odraz političkih napetosti, u slučaju hrvatskog i slovenskog svijeta — odraz snažnoga otpora talijanskoj iredenti i fašizmu, prava osnovica opstanka. Djelo je neposredna slika jednoga vremena, tj. onoga prvoga poslijeratnog perioda, ali je i osnovno znanstveno i stručno djelo koje smo dobili, evo, sada ažurirano nizom novih rješenja.

Petar Strčić

T. RAUKAR, I. PETRICIOLI, F. ŠVELEC i Š. PERIČIĆ,
ZADAR POD MLETAČKOM UPRAVOM, Prošlost Zadra — knj. III, Zadar 1987,
638 str. + 48 tabli

U izdanju Filozofskog fakulteta u Zadru i RO »Narodni list« napokon se pojavila i treća knjiga povijesti Zadra, zajednički rad četvorice autora, već osvjeđenih stručnjaka za područja što ih ovdje obrađuju.

T. Raukar obradio je u pet poglavlja društvenu, ekonomsku i političku povijest grada u 15. i 16. stoljeću [*Ponovo pod mletačkom vlasii (1409—1500), Razvoj privrede u XV. st.: od uspona prema zastoju, Zadarsko društvo u XV stoljeću, U sjeni turskih ratova (1500—1573) i Privreda i društvo za turskih ratova u XVI st.*]. 17. i 18. stoljeće prikazao je u nekoliko poglavlja Š. Peričić (*U vrtlogu ratova XVII stoljeća, Upravno-političko i sudsko središte pokrajine u XVIII st., Gospodarske prilike u XVIII stoljeću, Društvene prilike u XVIII stoljeću*). Slika je zadarske povijesti upotpunjena poglavljima o likovnim umjetnostima I. Petriciolia (*Od gotike do renesanse, Renesansna tvrđava i Vrijeme baroka*) i književnosti F. Šveleca (*Počeci svjetovne književnosti, U znaku protureformacije i slovinstva i Akademije*). Na taj način nije zanemareno nijedno važnije područje zadarske prošlosti. Petricioli se pobrinuo da nam unutar svog teksta, mada se formalno u nj ne uklapa, prikaže i svakodnevni život ulice, ali i unutrašnjost kuća, bar koliko to dosadašnja istraživanja omogućuju.

Prvu knjigu serije, *Zadar u starom vijeku*, napisao je Mate Suić, a drugu, *Zadar u srednjem vijeku*, Nada Klaić i Ivo Petricioli. Kako je čitava serija zamišljena u pet knjiga, to je, dvanaest godina nakon pojave prve knjige, ostvareno više od pola projekta. Naizgled se napreduje sporo, no poznavajući naše prilike, u kojima se do danas nije pojavila još ni jedna sustavna povijest bilo kojega našega grada, bar ne opsegom slična ovoj, moramo ovaj napor ocijeniti kao izuzetno uspješan. To više što dosada objavljene knjige doista zadovoljavaju sve zahtjeve što se postavljaju pred pisce povijesti nekoga grada. Autori su, mislimo, pružili našoj znanosti obrazac za sastavljanje sličnih djela pri čemu im je jedino ograničenje bila nedostatnost dosadašnjih istraživanja nekih segmenata zadarske prošlosti. Ovu seriju valja, dakle, shvatiti i kao temelj osuvremenjivanju historiografskih istraživanja, jer pruža solidno polazište budućim istraživanjima svakodnevnog života, duhovnih struktura i sličnoga. Nije slučaj da je baš povijest

Zadra pružila mogućnost da se krene naprijed: ovaj je grad, osim, naravno, Dubrovnika, bio najčešće tema mnogobrojnih rasprava i znanstvenih skupova, čime je omogućeno i pisanje sinteze.

U ovom osvrtu zadržat ćemo se na tekstu T. Raukara, što obuhvaća srednjovjekovno razdoblje, dok se u ocjenjivanje ostaloga ne bismo upuštali.

Prva se tri poglavlja zasnivaju u najvećoj mjeri na Raukarovoj knjizi *Zadar u XV stoljeću* (Zagreb, 1977). Iako je struktura teksta ponešto drugačija — u prvoj je knjizi ekonomskim odnosima posvećena veća pažnja no društvenim —, a opseg, dakako smanjen, rezultati što se u novom tekstu iznose u osnovi su istovjetni onima iz Raukarove monografije, s time što su osuvremenjeni nekim mislima što ih je autor iznio napose u članku *Komunalna društva u Dalmaciji u XV st. i prvoj polovini XVI stoljeća* (*Historijski zbornik XXXV, 1982, 43—118*).

Ovaj dio teksta vrlo temeljito prikazuje isprva političke odnose nove mletačke vlasti i komune, a potom i promjene do kojih je došlo u upravi i financijama. Raukar u prvom poglavlju opisuje i stanje zadarskog distrikta prije turskih pustošenja te demografski razvoj komune, što je oboje od prvorazrednog značenja za shvaćanje prilika u kojima se Zadar razvijao. U drugom poglavlju autor analizira zadarsku privredu, njezine pojedine grane, organizaciju proizvodnje i trgovine te produktivnost. Sažetak ovog dijela teksta mogao bi se iznijeti u Raukarovoj ocjeni da se Zadar u mletački sustav uključio vlastitim privrednim ustrojstvom čije su razine bile vrlo različite od mletačkog, tako da su im se interesi više suprotstavljali no što su se poklapali. To, međutim, nije uvijek značilo da je Venecija negativno djelovala na razvoj grada (75). Isticanje ove ocjene još uvijek je vrlo važno u našoj historiografiji, jer, iako je u znanosti već dugo prestalo prevladavati mišljenje o isključivo negativnoj ulozi Venecije na našoj obali, prosječna predodžba što prevladava u svijesti onih koji se zanimaju za hrvatsku povijest vidi Republiku jedino kao neprijatelja i izrabljivača.

Takav svoj stav Raukar oslikava konkretnom analizom pojedinih privrednih grana, pokazujući da su neke i u promijenjenim okolnostima zadržale svoju važnost, dok je jedini pravi ekonomski udarac grad doživio uvođenjem mletačkog monopola na trgovinu solju. Pravi zastoj u privrednoj djelatnosti, a potom i pad, uslijedit će na kraju stoljeća i početkom idućeg, ali će uzrok tome biti turske provale i pustošenja, a ne mletački sustav vladanja i gospodarenja.

Analizu zadarskoga gospodarstva slijedi analiza društva. Ona je urađena vrlo temeljito i čvrsto je povezana s prethodnim poglavljem. Položaj svake društvene grupe prikazuje se ponajviše s obzirom na njezinu materijalnu osnovicu, a potom i na pravni položaj i ono što bismo mogli nazvati društvenim ugledom. Prikazani su svi slojevi zadarskog društva, od patricijata do marginalnih grupa; gradske klase kao i agrarna društva distrikta.

Posebno valja izdvojiti u ovome poglavlju odjeljak o životu svakodnevnja, temi što pogotovo posljednjih godina sve više zaokuplja evropsku historiografiju. U nas je ona sasvim nova, te je pre malo predradnji dosada učinjeno a da bi se na njih mogla nadovezati sinteza. Osjeća se to i u ovom tekstu, što je više uputnica za daljnja traganja i prikaz mogućih tema no rezultat konkretnih istraživanja. Pa ipak, ovaj je odjeljak bio nuždan u koncepciji historije za kakvu se zalaže Raukar, ali i dovoljno sadržajan da unese još više duha u ionako životno tkivo njegova djela.

Drugi dio Raukarova teksta čine dva poglavlja o 16. stoljeću. Iako je glavno obilježje zadarskog svijeta na izmaku srednjovjekovlja stalni turski pritisak, pustošenje i smanjenje distrikta, demografsko slabljenje i uza sve to neprekidni osjećaj ugroženosti i nesigurnosti, možda je ipak malo previše prostora posvećeno opisivanju ratova, njihovih posljedica i mjera što ih je poduzimala mletačka

vlada da bi smanjila tursku opasnost. Od ukupno oko 220 stranica teksta čak ih se 50 odnosi na ova pitanja.

Možda bismo najvrednijim doprinosom čitavog teksta mogli smatrati upravo posljednje poglavlje o privredi i društvu za turskih ratova u 16. stoljeću. To je stoljeće, pored 18, vjerojatno najslabije obrađeno u cjelokupnoj hrvatskoj historiografiji te je već i stoga svaki prilog njegovu poznavanju dobrodošao. Pogotovo ako osvjetljava neki problem o kojemu se nije znalo gotovo ništa, kao što je to slučaj s privredom i društvom Zadra. Ako ni po čemu drugome, to se već može zaključiti iz samih Raukarovih bilježaka kojima je popratio tekst: one su gotovo isključivo navodi iz građe, tiskane ili neobjelodanjene, dok literature gotovo i nema, svakako ne one koja bi govorila upravo o Zadru. Raukar je svoje zaključke morao graditi na vlastitim istraživanjima, nadovezujući se na saznanja o Zadru 15. stoljeća.

U tomu je potpuno i uspio. Iako ovaj dio teksta nije tako razrađen i bogat detaljima kao onaj o privredi i društvu prethodnog stoljeća, što je, s obzirom na već istaknute teškoće bilo i jedino moguće, ipak nam pruža prilično jasnu sliku svijeta što je živio unutar gradskih zidina, ili pak pritisnut uza samo more, na rubu stalne biološke i materijalne ugroženosti.

Poticaaj što ga je ova knjiga pružila da se krene u istraživanje nepoznatoga njezin je veliki pozitivni doprinos našoj znanosti.

Ono što nedostaje u prikazu ponajprije društvenih, ali i gospodarskih odnosa i u 15. i u 16. stoljeću analiza je uloge Crkve i njezinih institucija. Autor rijetko i obično samo uzgred spominje važne zadarske samostane, gotovo uopće ne govori o zadarskom nadbiskupu, odnosno nadbiskupiji. U poglavljima o mletačkoj upravi valjalo je objasniti način izbora nadbiskupa i odnos opata Sv. Krševana prema Republici (što je samo jednom spomenuto). Također je i prikaz zemljišnih odnosa zahtijevao koju riječ o posjedima crkvenih ustanova, a i u poglavljima o društvu bilo je mjesta za svećenstvo kao poseban stalež. To je ujedno i jedina ozbiljnija zamjerka što bismo je uputili autoru. Ona pak ne može nikako umanjiti opći pozitivni dojam što ga ovaj tekst ostavlja na nas, kao sinteza dosada učinjenoga i pomak naprijed u istraživanju novih područja.

Pa kao što se povoljno mora ocijeniti ovaj najnoviji rad T. Raukara, tako se još jednom mora istaknuti da je *Prošlost Zadra* naša najbolja historija jednoga grada, koja je potpuno opravdala svoje pokretanje.

Neven Budak

ZLATKO HERKOV, POVIJEST ZAGREBAČKE TRGOVINE,
Zagreb 1987, str. 305

Knjiga je izašla u poznatoj seriji Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske, kao knjiga 21. Suizdavač knjige je »Zagreb«, Radna organizacija za grafičku djelatnost, Samobor.

Knjiga ima Predgovor (V—IX) te Nekoliko uvodnih napomena (1). Sadržaj knjige komponiran je u pet glavnih dijelova (5—298). Na kraju knjige su Kratice (297—300), Zusammenfassung (301—302), Popis slika (303—304), Popis priloga (305) te Sadržaj (nije paginiran).

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAC: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Narudžbe šaljite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 30.000 d

Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1989.